

CEL OBERT

Butlletí Trimestral

Núm. 19

Estiu

2023

EDITORIAL

El Centre d'Estudis Local, CEL de l'Eliana, va sorgir, com explicava el nostre president Rafa Desco al butlletí del passat hivern, de la iniciativa d'un grup de persones del poble a qui els agradava investigar sobre la història i les tradicions del nostre poble.

Comença al febrer el 2003, així que sí, fem 20 anys i tenim uns objectius que podem resumir en aquestos:

- Promoure i coordinar l'estudi de qualsevol matèria que tinga com a marc de referència el poble de l'Eliana.
- Col·laborar en la localització i recuperació del nostre patrimoni, la cultura, els edificis, la nostra llengua i tot el que ens fa poble
- Col·laborar amb totes les institucions cívi-ques, educatives, polítiques, etc de l'Eliana.
- Mantenir un organ estable de difusió pròpia que informe periodicament de les gestions de l'associació, així com dels treballs de recerca i d'investigació, ací tenim el Cel Obert, que publiquem trimestralment, la nostra pàgina web, i també llibres i articles per a altres entitats culturals, tant del nostre poble com dels de la comarca. I la Nit de Sant Elies, la festa gran, que celebrem cada 20 de juliol on retem homenatge a persones i entitats que, sense saber-ho fan poble i porten el nom de l'Eliana pel món

Però cal remarcar que som una organització que no té cap capacitat de decisió, sols donem informació i suggeriments a les institucions que sí la tenen.

Ah! Cal matisar que som una associació sense cap vincle partidista i sense ànim de lucre, i esperem seguir molts anys més treballant pel nostre benvolgut Poble, l'Eliana.

20
anys

A L'ENCALÇ DEL CINEMA

MACGUFFIN

Pedra Uriz

A la llarga conversa que Alfred Hitchcock va mantenir amb François Truffaut i que va quedar recollida en un llibre de capçalera per als cinèfils, El cinema segons Hitchcock, el mestre li explicava al llavors jove cineasta el sentit d'aquest terme que ell mateix s'havia tret del barret per referir-se a un dels mecanismes més freqüents al seu cinema.

Ho va fer, tal com correspon a algú que es guanyava la vida inventant històries, creant un petit diàleg que, més o menys, és una cosa així, i disculpeu si, ocasionalment, me n'allunye una mica, de l'original, però un també es dedica a això d'explicar històries i és, també, un malalt de la síndrome del mentider compulsiu.

Dos homes viatgen junts en un tren i un d'ells, en veure el voluminós i estrany paquet que transporta el seu company de departament, no pot evitar preguntar-li:

—Què és aquest paquet que hi ha al maletger que té a dalt del cap?

—Ah, això és un MacGuffin —contesta l'altre com si fora el més normal del món.

—Què és un MacGuffin? —insisteix el primer, que mai havia sentit a parlar de tal artefacte.

—Un MacGuffin és un aparell per caçar lleons a Escòcia —respon el segon sense immutar-se.

—Però si a Escòcia no hi ha lleons —replica desconcertat el primer.

—Ah, no? —conclou el segon sense perdre l'aplom— En aquest cas, això no és un MacGuffin.

Traslladant l'explicació a un llenguatge menys narratiu —i per tant més lògic— direm que un MacGuffin és una expressió encunyada per Alfred Hitchcock per a designar

una excusa argumental que motiva els personatges i permet el desenvolupament d'una història, però que, per ell mateix, no té cap rellevància.

La característica que distingeix el MacGuffin d'altres d'excuses argumentals és que és intercanviable, podem substituir-lo per qualsevol altre fet o objecte i la història continua exactament igual. Un exemple de MacGuffin, extret per descomptat de la filmografia de Hitchcock, seria la fórmula secreta que recorda el memorista circense de 39 esglaons. Tot continuaria igual si, en lloc d'això, es tractarà d'una clau d'accés a un banc, una llista de noms d'espies o les preguntes de l'examen per a ser funcionari de l'estat.

Un altre exemple, tret de la filmografia del creador del terme, el trobem a la pel·lícula Encadenats (1946), en què la protagonista queda atrapada en un edifici que és un niu d'espies, encara que allà no s'hi veu que ningú no espie res i igualment podria tractar-se d'una secta raeliana. Tant se val, Hitchcock pretén explicar-nos una altra cosa i els espies d'aquesta pel·lícula només funcionen com un perill que facilita l'evolució de relacions entre els seus dos protagonistes.

A la filmografia de Hitchcock és, doncs, molt freqüent l'ús d'aquest recurs, però també podem rastrejar-lo en moltes altres pel·lícules. Per posar-ne un exemple que puga sorprendre el lector, a La reina d'Àfrica, la genial pel·lícula de Huston, l'objectiu que empeny els personatges a córrer mil perills, en lloc de romandre ocults fins a la fi de la guerra, és enfonsar un destructor alemany que domina un llac clau per a l'entrada

de les tropes aliades durant la Segona Guerra Mundial. La pel·lícula hi hauria estat exactament la mateixa si, en lloc d'això, els nostres personatges hagueren de portar a través del riu i fins a una aldea perduda a la selva una vacuna que salvaria la vida de un nen afectat per una malaltia greu. Això passa perquè, en realitat, la pel·lícula ens explica una altra cosa, la història d'amor entre Kate i Bogart, i el mòbil no importa per transcendent que sembla, canviar el curs de la guerra o salvar la vida d'un xiquet. Continua sent tan sols un MacGuffin.

LA GRAMOLA

AMB VEU DE DONA

Jaume Martínez Bonafé

Quan, encara adolescent, vaig començar a interessar-me per la cançó popular en valencià es podien comptar amb els dits d'una mà les dones que pujaven a un escenari. En el meu particular pòdium estava a dalt del tot Maria del Mar Bonet encara avui en actiu produint belles cançons. No oblidaré Què volen aquesta gent, una compromesa denúncia de la repressió policial durant la dictadura. D'aquell període de la Transició recupere també a Marina Rossell, amb versions de Mous-

taki impressionants (no us perdeu el Cant de l'enyor que fan juntes Marina, Maria del Mar i Lluís Llach al Camp Nou de Barcelona en 1985).

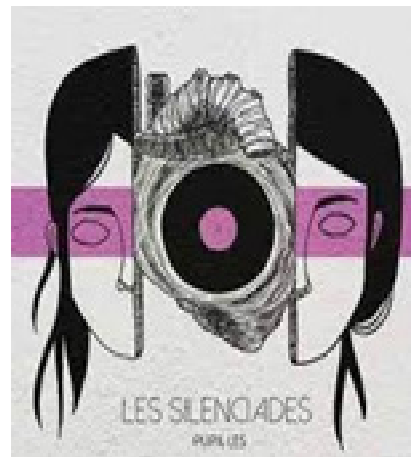
Des de llavors el creixement, la presència i el reconeixement de la dona en la cançó en català o valencià no ha cessat malgrat la dificultat afegida que acompanya el compromís de fer-se visible en una llengua minoritzada. M'atreviré a iniciar un llistat obert. Com es quedaran fora moltes altres veus, és també una invitació a què el lector o la lectora la complete.

Comence amb Maluks, que acaben de presentar el seu segon disc on continuen mostrant unes veus d'extraordinària qualitat i un so

que neix de la fusió de les arrels mediterrànies amb ritmes del carib i tropicals. Originàries de Benimaclet, barri al qual dediquen la seua cançó 46020. A aquest multi-

cultural barri dedica també la seua cançó Colomet, una dona amb un pop proper a les músiques urbanes i el reggaeton. En una Gramola anterior ja comentarem la qualitat de Marala, però no us perdeu la valenciana Sandra Monfort, component d'aquest grup, quan actua en solitari. Pupiles, dues cantants de música rap aixecant la veu contra l'assetjament a les dones als espais públics. També amb denúncia social són les cançons de JazzWoman, el nom artístic de Carmen Aguado, una dona amb alta formació musical, que combina en les

seues cançons el jazz amb el reggae, el hip-hop, el rap o la salsa. No puc oblidar Roba Estesa, un grup de dones de Tarragona amb un parell de cançons Cant de lluita i Les Criades, que el nostre grup local Dissonants versiona magistralment. Amb influències punkeres trobem Tesa, amb el seu àlbum Rural, lletres en defensa de la terra,

el feminisme i la reivindicació de la festa. Amb un estil més pròxim al pop íntim, la cantautora Esther que el 2021 va publicar el seu EP Les teues ales, col·laborant amb grups com La Fúmiga. Altra extraordinària veu és la de La Maria, amb versions personals de temes d'Ovidi Montllor, Lluís Llach o Sílvia Pérez Cruz, però que s'ha fet viral amb la versió de la cançó tradicional d'Alcàsser Arranquen vinyes. Acabe el meu llistat deixant per al final a Carraixet, més de 50 anys cantant sempre en valencià. Si, com denuncien molts estudis, la desigualtat de gènere en la música és un problema evident, el creixement de la representació femenina als escenaris ha signifi-

cat també la possibilitat d'una veu de dona que reclama el seu espai dins del comú.

LES COVETES DE L'ELIANA

Vicent Rubió Cronista oficial

Els pobles confrontats a l'Eliana, han tingut i continuen tenint les coves-vivenda, com les podem veure a Llíria, Benaguasil, Riba-roja, la Pobla de Vallbona, i també L'Eliana ha tingut i té les seues coves.

Les més antigues les podem trobar al A.R.V Clergat Libr. 1533, als inventaris que el Convent del Carme, feia de L'Eliana; entre les faenes dels arrendataris ja apareixen les "covetes del barranc" i diu:

"Se quedaron dichos arrendadores, en las paredes rojas, un jornal de panizo espeso; encima del "Partidor de las Covetas", medio jornal, por lo que tienen la obligación dichos arrendadores de dexar, quando acaben su arriendo, jornal y medio de paniso, del mesmo modo que le han hallado(...) Memorial de las moreras que han hallado y del modo que las han de dexar quando concluyan su arrendamiento los dichos arrendadores:

-Desde el escorredor, enfrente la viña de Tax, hasta "Las Covetas", quedan amedianadas las moreras, esto es, la mitad de ellas amedianadas, esto es, la mitad arpa y la otra mitad podadas".

L'escorredor era on desaguava la sèquia del Campés a la séquia Major, al costat de la carretera de la Pobla a L'Eliana, enfront de la vinya de Tax, hui Polígon industrial, des d'allí, per la riba de la séquia Major fins a "les covetes" junt al pont de l'estació.

A l'expedient i plànols de l'any 1822, del A.R.V., Lletre E. exp. 907, per a la sol·licitud per a construir un molí fariner en la heretat de L'Eliana pròpia de la comunitat de religiosos de Nstra. Sra. del Carme de València, diu:

"Molino harinero sobre la acequia Mayor, sus cauces y termino de la propiedad de dicho convento, a los confines desagüe de dicha acequia para el barranco, comunmente llamado del Mandor y sitio también nombrado del "Partidor de las covetes"

Estes covetes menudes van estar habitades per persones pobres en diferents èpoques, hui les podem veure a tocar de la paret del barranc, mirant cap a la piscina de Mandor junt al pont de l'estació del tren.

També a la barriada de l'Almassereta existien dues coves. L'Almassereta està situada sobre un monticle rocós o llosa de pedra, al metre o metre i mig de profunditat, apareix la pedra "tapes" que és tova i fàcil d'escarbar. Aquestes coves solien construir-se sota la formació de penyes o llesques de pedra, les quals formen el seu sostre i les protegeixen de l'aigua de pluja.

En la dècada de 1930 es varen construir dues coves en la part alta de la barriada:

-1.- Una, allargada junt al camí, constava de dues cambres junt al menjador-cuina on tenia l'entrada. Aquesta va ser construïda per Juan Ramón Olmos Leiva, casat amb Emilia Figueroa, en ella hi van viure, amb el seus fills, fins l'any 1941, any en que fou llogada per Segundo Ponce Alba, amb la seua dona Inocencia Ponce Pardo i la seua filla Carmen.

Pels anys 70, el seu propietari Juan Ramón Olmos la va utilitzar com a magatzem fins que les pluges de la dècada dels 90 la van ensorrar.

-2.- L'altra cova més gran i amb entrada ampla, habitacions als costats, dependències i menjador-cuina al fons, construïda per Vicente Sánchez Romero, anomenat el *Tío Foguerer* perquè feia fogons per a cuinar a llenya. La seua muller era Maria Puertes i el seu fill, Vicent.

A la dècada finals de 1950 i l de 1960, va ser llogada per Joaquín Martínez Molina casat amb Juana Múrcia Batierra i el seu fill Vicente.

A la dècada de 1970 hi va passar a viure Vicente Sánchez Puertes anomenat també El *tío Foguerer*, fill; casat amb Carmen Auxina Alonso, a aquest li havia passat la cova per herència i el qual hi va viure fins a l'esfondrament per les pluges a la dècada dels noranta.

També a la masia del Retiro, dins la parcel·la que van adquirir el Sr. Víctor Martínez Solana i la Sra. Isabel Pérez Rogero, es trobava una petita cova, a la qual s'entrava per mitjà d'esglaons i l'aprofitaven els seus amos per emmagatzemar el carbó de kok, per a la cuina econòmica que tenien.

Es comentava que hi havia un túnel que eixint del que va ser el Palau de L'Eliana, pel carrer del Molí entrava al Parc i acabava davant de la Residència de Dia, a la part baixa del Parc.

Al centre del casc urbà hi ha unes coves refugi datades del 1937 i avui tapiades, a la plaça de l'Església o carrer del Carme, formant un ramificat de túnels els quals es van utilitzar com a refugi a la guerra Civil. El mateix al carrer del Carme, el de Lluquet, carrer Major amb el carrer Molí i carrer Major amb carrer Francisco Alcaide.

ESPÀI BIBLIOTECA

BPM

El diccionari de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua en una de les accepcions de la paraula esbargar diu: "entregar-se a activitats o entreteniments que descansen del treball o que distrauen de les preocupacions". A la Biblioteca aquesta accepció ens agrada molt i la fem servir tot l'any amb propostes per a l'esbargiment de la ciutadania i, ara a l'estiu més encara.

Hem preparat per a les menudes i els menuts de la casa tallers de ciència, de música i de cinema; a més repetirem l'activitat "Bibliotecari/Bibliotecària per un dia" que tant d'èxit tingué l'any passat.

Per a totes les edats tenim una bona selecció de lectures estiuenques i novetats editorials, només cal el carnet de la biblioteca (és debaes). Amb el carnet, també podeu accedir a eBiblio, la plataforma de llibres electrònics, i a efilm, la plataforma en línia de sèries i pel·lícules.

Recordar-vos que continuem a la Biblioteca provisional al carrer Forces Armades 3.

LA POLTRONA DE LLEGIR

Lorena Barroso

Solitud de Víctor Català

Adaptació de Núria Martí Constans - Editorial: La mar de fàcil.

Caterina Albert va ser una icona feminista de principis del segle XX. Va escriure sota el pseudònim masculí de **Víctor Català**, perquè a més de ser l'escriptura narrativa territori vedat a les dones, Caterina escrivia d'una forma molt descriptiva i dura, que no era acceptable per al que es deia una visió femenina. **Solitud** és una recerca de la pròpia individualitat i la problemàtica interior d'una dona en conflicte amb el seu entorn. És una novel·la plena d'emocions, sensacions, amor, rebuig... És una lectura difícil i densa, però paga la pena l'esforç.

COSES DEL NOSTRE POBLE

Santa Gil - Vicent Rubia, Cronista oficial

Carrer Marqués de Casa Ramos

Carrer General Pastor vist des de Marqués de Càceres. Al fons restes del Palau

Un dels carrers principals del nostre poble, artèria principal que uneix el centre fins a l'estació, és l'ara conegut com el Carrer General Pastor. Però pocs saben que, en un principi, el seu nom era Marqués de Casa Ramos. I per què?

Doncs perquè Don Adolfo de Yanguas-Velandia i Hernández, Marqués de L'Eliana, —títol concedit per Alfons XII per la seua àmplia activitat política—, casat amb D^a M^a. Concepción Hernández i Ramos, Marquesa de Casa Ramos, va ser l'impulsor del nucli primitiu que hui és L' Eliana. D. Adolfo, que sempre va utilitzar el títol de la seua consort, tal vegada per ser de més llinatge, compra la Masia de l'Eliana en 1947, construeix el Palau de l'Eliana i uns anys després, cinquanta-tres cases per als colons que treballaven les seues terres. No eren moltes les cases, però el nucli colonial ja tenia carrers i un d'ells, el que ens ocupa, tenia el nom de Marqués de Casa Ramos. És obvi.

El carrer arribava fins al hui conegut com Marqués de Càceres. A partir d'ahí tot eren horts o pinars. No hi havia més construccions. Amb l'arribada de la República se li assigna el nom de Carrer de Pablo Iglesias i, posteriorment, amb la dictadura de Franco, es retola amb el nom José Antonio. Amb l'arribada de la democràcia passa al nom actual, General Pastor, personatge que va tindre molt a veure amb la independència definitiva de la Poble de Vallbona.

No estaria de més que L'Eliana tornara a retolar un carrer amb el seu nom. Per què no la de Forces Armades?

MAGISTER DIXIT:

«Per què m'han de demanar que em pose un uniforme i vaja a 10.000 milles de casa i que llance bombes i bales sobre la gent de pell fosca del Vietnam mentre els que anomenen negres de Louisville són tractats com gossos i se'ls neguen els drets humans elementals? No, no aniré a 10.000 milles de casa per ajudar a assassinar una altra pobra gent».

Muhammad Ali

EL RACÓ DE LA FORMIGA

L'ELIANA ÉS EL MEU POBLE.

Victor Iñurria

En general, les persones volem donar a entendre, que el nostre poble és el millor, i lògicament parlem de les meravelles que podem oferir als "Extravilatans", per ser el que nosaltres tenim al nostre abast, tot i no eixint dels seus límits.

Com és normal, ni tot serà tan bo, ni tampoc tan roí, perquè la cosa va de sensacions íntimes i dels molts o pocs anys, que les arrels familiars o les decisions personals ens han dut a dir i decidir que aquest és "El Nostre Poble".

En un dels viatges professionals, que durant anys vaig fer a l'antiga Unió Soviètica, com a cap d'un grup d'Arquitectes, em vaig encabotar en arribar a la ciutat de Bratsk, per tal de veure el seu enorme embassament, 5.470 km², de superfície, pantalla de formigó de 25,00 m d'alçada i 4.500 m. de longitud, passant pel remat superior, trens i autopistes, així com la central elèctrica, i tot al mig de Sibèria.

Aleshores era, quasi impossible, visitar aquells llocs, ubi-

cats al nord del llac Baikal i de la ciutat de Irkuts.

Però el més impactant fou visitar la ciutat, (Bratsk), on parlant amb els enginyers de la central, jo tractava d'explicar-los l'enorme diferència entre aquella localitat i el "Meu poble", i de sobte, una enginyera em va dir: "Però quan parles del "Teu poble", vols dir que "És teu" ?

Li vaig explicar que era una expressió lingüística, bastant normal, en la nostra parla, dir "El meu poble", tot i que només fóra de forma íntima i sensible, per ser el poble de la nostra nissaga familiar, o el lloc acceptat com a llar de les respectives famílies.

Tant ella com alguns dels presents varen somriure dient-me:

"És que Bratsk, sí que és nostre, perquè avui compleix 25 anys, i fórem nosaltres, els qui, amb les nostres mans, férem l'embassament, i bastírem casa per casa tot el poble, i per això diem que "És nostre Poble".

Fent paral·lelisme amb aquesta anècdota personal, puc dir que L'Eliana, en part, sí que és el meu poble, per haver-la escollit com a llar familiar,

des de fa 50 anys, i així mateix per raons professionals, parant compte que, com a Arquitecte, n'he projectat, i dirigit la construcció de més de 70 edificis, grans i menuts.

Així una part de L'Eliana té l'empremta personal meua, i em permet presumir dient: "L'ELIANA ÉS EL MEU POBLE"

RUTES CULTURALS VALENCIANES

PENÍSCOLA

Text i foto: *Vicent Julià Vives*

Peníscola està situada a la costa nord de la província de Castelló comarca del Maestrat. Podem arribar per l'autopista de la Mediterrània AP-7 en 1 hora i 30 minuts, compta amb una població de 7882 habitants, forma part de la xarxa "**pobles més bonics d'Espanya**", des de 2013.

Ciutat molt important històricament i culturalment, ubicada en un tómbol format en una menuda península rocosa, posseeix un important port pesquer i esportiu i àmplies platges a banda i banda de la península, al nord i al sud; aquest any 2023 posseeix el guardó de bandera blava la platja Nord.

Sobresurt del nucli urbà el casc vell antigament emmurallat, al qual accedirem pel Portal del Papa Luna, sobre el nucli urbà sobresurt el castell

del papa Benet XIII o Papa Luna.

Lloc amb assentaments i restes arqueològiques de les èpoques iberes, fenícies, gregues, cartagineses, romanes, bizantines i àrabs.

Al litoral de costa i paral·lela a aquesta existeix una serra de poca alçada màx. 572 ms, la Serra d'Irta declarada Parc Natural i que acaba a la costa amb penya-segats i platges rocoses, lloc especial per fer excursions, així com l'observació de fauna i flora, amb rutes marcades per a caminades i el cicloturisme.

Se celebren nombroses activitats culturals de tota mena, destacant les musicals com el Festival Internacional de Jazz, el de música Antiga i Barroca, Cicles de Música Clàssica. Festival de Teatre Clàssic Castell de Peníscola, i les festes Patronals amb les festes de Moros i Cristians i amb les Danses, que se celebren a primers de setembre.

PORTAL TURISME PENISCOLA: <https://www.peniscola.es/es>

TURISME DE LA C.V: <https://www.comunitatvalenciana.com/es/castello-castellon/peniscola-peniscola>

UN CEL DE DONES

FENT XARXA

Empar Barrachina Calduch

Ara va de bo!

Conxa Delgado i Amo

Una dona agosarada. Quantes dones valentes hi ha a l'Eliana!

Però aquesta ho és especialment i, ara comprendreu per què.

Ella es va criar a la plaça del Doctor Collado a València (quin lloc tan especial, veritat?). El seu iaio va ser rellotger a València i son pare rellotger a l'Eliana. Se sent elianera perquè des de menuda és part d'aquest poble. Va viure ací molts moments d'infantesa i joventut i va acabar casant-se amb un elianer, José Vicente. El seu sogre era molt aficionat a la pilota valenciana, el seu home molt aficionat i jugador de pilota. Ho porta a la sang i, com sol passar, tant de viure i conuiu les aficions es van col·lectivitzant. Tant és així que Empar és una dona que en sap molt, de pilota. I és tanta l'estima que li té que el seu fill ara està aprenent a jugar també, i ella presideix l'associació que fomenta aquest esport a l'Eliana.

En la conversa vaig descobrint com va arribar la pilota a les nostres terres, amb els pobladors que Jaume I va dur amb ell. Com el nostre company, Víctor Iñúrrria, va anar a Grècia a trobar els orígens de la pilota i com va aconseguir que es fera un trinquet al nostre poble.

I també van sorgint les modalitats que s'hi juguen. Jocs que sols poden fer la gent menuda per protegir els muscles, raspall; com va evolucionant el treball, dirigit per l'entrenador, que es fa amb la xicalla...

M'arriben molt fons les raons que Empar em dona, per les quals ella pensa que la pilota valenciana és molt gran i, la primera, és que la defineix com un esport noble, d'honor, on no calen les paraules. Una mà donada és un pacte que no es trenca i no calen papers. La segona, el reconeixement de l'altre, saber valorar i aplaudir una bona jugada. La tercera, sentir-te acollida profundament quan vas a un poble a jugar a pilota o a acompanyar a qui juga. Viure la fraternitat humana en el joc i en el temps d'acollida que és tan important com el mateix moment. I la quarta, la competitivitat que es transmet és sana, es concreta en re-

conèixer que l'altra persona o l'altre equip ho ha fet millor que tu, sense enfadar-se, felicitant l'altre des del cor. Saber-te part d'un afer gran, encara que siga xicotet. És tan bonic el que conta i com ho conta! Com s'emociona i em fa emocionar.

Veritablement, Empar aconseguix transmetre l'estima per la pilota, et fa comprendre i saber que forma part de la nostra història. Que els sentiments valencians també passen per aquest esport i que hem de reivindicar-la per a què no es perda al nostre poble.

Un poble que, segons conta, ha tingut rellevants jugadors de pilota, però que en l'actualitat el més rellevant és José Vicente Peris Giner Terio, el seu home, que ha dut el nom de l'Eliana per tot arreu del país.

I ací és on entra la valentia d'Empar que encapçala el naixement del Club de Pilota Ara va de bo de l'Eliana, de creació recent, el 2022, perquè no vol que desaparega l'esport que també forma part de la tradició del poble, perquè no vol que el nom de l'Eliana desaparega de la pilota, perquè vol que es mantinguen els valors humans que transmet aquest esport i creu que un Club de pilota es fa necessari i amb ell la creació d'una escola, on xiquetes i xiquets comparteixen l'aprenentatge d'un esport que cal reivindicar, que cal fer un poc més nostre. Entrenen els dijous de 18:15 a 19:15 al trinquet.

Encara que les institucions els donen suport, que als instituts i escoles es treballa, sabem que no és suficient. Perquè perquè siga un esport reconegut cal que la societat li done el valor que realment té. I per això la creació de l'escola de pilota és tan important.

L'existència d'una Federació de Pilota Valenciana, de la qual va ser president Víctor, donant suport a la creació i potenciació de les escoles, ajuda molt, però encara queda molt de camí per fer. I més en la lliga femenina, tot sabent que hi han hagut i hi ha un bon grapat de dones que es dediquen a aquest esport, hem de continuar treballant perquè, a l'Eliana, les xiquetes s'animen i vagen omplint d'alegria i joc el nostre trinquet.

Ella ha fet el gran esforç de clavar-se en un món on la majoria són homes, però estic segura que la seua manera de ser i de fer, posarà un enorme granet d'arena a l'esport elianer i valencià.

Un honor, Empar, comptar amb tu. Gràcies per l'esforç i per ser tan decidida i agosarada,

Article publicat a la revista SAÓ, núm. 491 (maig de 2023)

UN CEL DE DONES: les dones prenen la veu i la paraula

M^{re} del Carmen Agulló Díaz. Universitat de València

Un cel de dones és un llibre diferent, escrit per una dona, protagonitzat per dones, que es basa únicament en fonts orals i que li permet contar la història de l'Eliana,

«No volem incorporar senzillament les dones a un cos existent d'històries: volem canviar la forma com les històries havien de ser contades» defensa Joan W. Scott en La fantasia de la història feminista (IAM, 2018). I les històries que **Conxa Delgado Amo (Güin)** ens relata en Un cel de dones compleixen literalment aquesta doble demanda: és un llibre diferent, escrit per una dona, protagonitzat per dones, que es basa únicament en fonts orals i que li permet contar la història de l'Eliana, introduint les seues peculiars i personals aportacions.

Les trenta dones de l'Eliana que ens relaten les seues històries són anònimes, «veus baixes» que en diria Manolo Rivas, eixes que normalment no s'escolten perquè no criden, però que tenen veu i la fan sentir. Dones que, al llarg de la història, en estar marginades de l'accés a l'alfabetització i condemnades per la tradició a no parlar en públic, han fet ús de la paraula com instrument de comunicació entre elles i, quan s'atreviren a alçar-la, amb la resta de la societat.

L'oralitat és, en bona mesura, femenina. És per això que remarquem l'originalitat de les fonts: entrevistes de ràdio, difoses per Ràdio Túria. Veus i paraules de dones que es fan sentir i ser escol-

tades dins de les cases i en espais públics. Fonts orals que es van traduir en articles publicats en la revista Celobert i que, ara, han estat recollits en aquest primorós volum que inclou unes excel·lents

fotografies; en posar-los rostres, ens apropem encara més a unes imatges de dones que transmeten força, serenitat, alegria, valentia, gosadia, intel·ligència...

Veus i paraules d'una diversitat de dones, memòria viva, individual i col·lectiva d'un poble. Entre elles en trobem algunes, les més visibles, que s'han fet sentir en els fòrums públics: mestres, polítiques, festeres, científiques, músiques, falleres, esportistes...; d'altres en espais més tancats i propers: cuineres, llibreteres, costureres, botigueres... Dones que han estat l'ordit i la trama del teixit social del poble; una societat que, sense elles, sense les seues veus i les seues històries, estaria incompleta.

Güin, mestra, sindicalista, ecologista, renovadora pedagògica, membre del grup Dissonants, sap la importància de fer sentir totes les veus de dones, tant les melodioses com les dissonants, i sap harmonitzar-les, com si es tractara d'un cor, i acostar-nos a una història local, la de l'Eliana, que recupera una mirada i unes històries diferents, sense caure en el parany del localisme, de la mirada curta, perquè la varietat de testimonis, de procedències i de vivències, la insereix en una història global que construïm entre tots i totes.

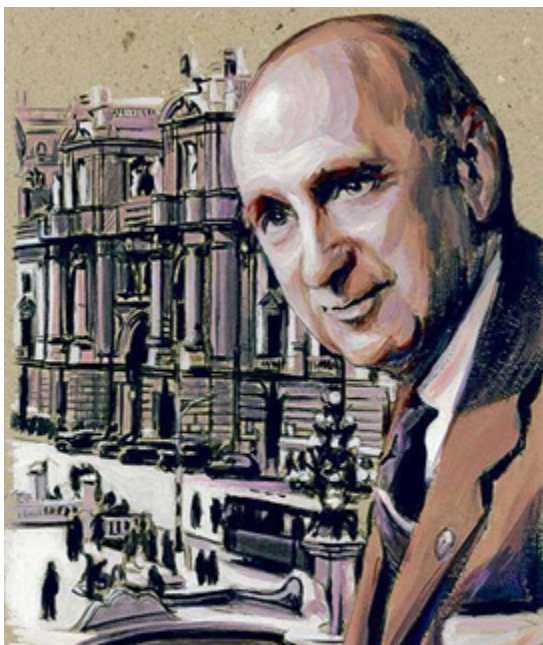
Gràcies a Güin i al Centre d'Estudis Locals de l'Eliana (CEL), per recuperar-les i facilitar-nos-hi l'accés en una obra que, des de la coberta fins la seua acurada maquetació, ens mostra l'estima amb què ha estat fet. Que gaudiu d'aquestes veus, ara en format escrit, que no han perdut en cap moment ni força ni sentiment.

MUSEU OBERT 1

JAVIER GOERLICH, L'ARQUITECTE CREADOR DE LA VALÈNCIA MODERNA

Reyes Bellis

En aquests últims dies s'ha estrenat a València un documental sobre la figura de Javier Goerlich, arquitecte valencià creador de la València moderna en la que vivim ara, i dic València moderna, que no contemporània, en fer referència a aqueixa modernitat pròpia de principis del segle XX, on arquitectura i urbanisme definien el panorama renovador de les ciutats europees i també americanes en una ànsia d'obertura i amplitud pròpies del nou segle que començava.

Reconèixer en les obres de Goerlich aqueixa modernitat és un deure que durant molt de temps no s'ha complit, i és ara, amb aquesta nova idea de reivindicació, que se li retorna el protagonisme i el reconeixement a la seua figura i a la seua obra.

Potser, aquest no és l'únic cas en el qual ha faltat aqueixa justícia d'estudi, em referisc també al cas de Rafael Gústavino, un altre arquitecte revolucionari valencià les innovacions del qual, durant molt de temps, no es van estudiar a l'Escola d'Arquitectura.

En el cas que tractem avui, el de Javier Goerlich, seran unes construccions que només a València ja en són més de 600.

Javier Goerlich, naix a València en 1886. El seu pare, austríac, empresari i cònsol, s'instal·laria a València on obriria tant el negoci familiar *Basar de Viena* com les oficines diplomàtiques, a prop de la Plaça de Saragossa, en ple centre de la ciutat. La seua mare pertanyia a la burgesia industrial valenciana, amb la qual cosa eren part d'aqueixa classe acomodada i il·lustrada que va poder facilitar estu-

dis i educació liberal als seus fills.

En el cas de Goerlich, els seus estudis van ser bastant similars als d'altres arquitectes de la seua època: estudis a Madrid i després a Barcelona, on hi havia les dues Escoles d'Arquitectura més importants. Però no va cursar només aquesta disciplina, també estudiaria enginyeria a València, i Ciències Exactes, amb la qual cosa el seu alt grau de formació es plasmaria en diferents edificacions i projectes.

Aqueixa versatilitat també es va manifestar en la seua obra, València al final de la dècada dels anys 20 era una ciutat dispersa, en procés, inacabada, necessitava un plantejament capaç d'actualitzar-la, i això és el que faria Goerlich, crear un nou model de creixement concorde a les noves teories urbanístiques i higienistes de l'Europa moderna.

Començaria una gran carrera de més de cinquanta construccions per any. En 1931 va ser nomenat Arquitecte Major de València, un arquitecte total en el sentit que dissenyava edificis tant residencials com lúdics alhora que transformava la València del seu temps.

Projecte Avinguda de l'Oest

Podríem enumerar moltíssimes de les seues obres, des de la Prolongació de l'Avinguda de l'Oest, amb grans exemples d'arquitectures modernes inspirades en el Racionalisme amb elements ornamentals d'Art Déco (Casa Vaixell dels Dinnbier, a Rocafort, el desaparegut Club Nàutic de València o el Col·legi Major Lluís Vives), com també la remodelació de la Plaça de l'Ajuntament per a ser connectada des de l'Estació del Nord passant per la Baixada de Sant Francesc fins a l'Avinguda de Maria Cristina, no sols amb el seu disseny, també amb la realització d'edificis molt identificatius fets per ell (Hotel Londres-Edifici Martí Alegre, Edifici Barrachina, Edifici Balanzà, Martí Cortina ...) Edifici Roig Vives, Edifici Patuel, el Mercat d'Abastos... una llista innombrable.

Arquitectures amb referències tant Modernistes, com Classicistes, Neobarroques o Racionalistes.

Però, si haguérem de destacar algunes de les seues millors arquitectures, aquestes en són uns bons exemples:

MUSEU OBERT 2

El Trianon Palace, 1914 (Desaparegut)

Un nou teatre, un edifici concebut amb totes les modernitats per al públic, teatre, concerts, cinematògraf, on s'unia l'arquitectura i l'escultura, aconseguint un altíssim nivell de qualitat en el camp de la cultura i l'espectacle.

Cinema Metropol 1929-1934

La rellevància d'aquest edifici singular no sols es troba en l'interès de les seues línies modernes entre racionalisme i l'art Déco, molt del gust dels anys 30, sinó també per la qualitat de la seua construcció.

Club Nàutic, 1933 (Desaparegut)

Edifici emblemàtic per a la societat valenciana de la seua època, unes instal·lacions que van causar sensació des del primer moment, amb la seua piscina esdevindria el Club Social de València durant més de mig segle, fins a la seua demolició.

Col·legi Major Lluís Vives 1934-1954

Impulsat pel rector de la Universitat, Joan Peset, se li va encomanar seguint el model de les Residències d'Estudiants de la Institución Libre de Enseñanza. Es tracta d'un dels millors exemples d'arquitectura racionalista, d'indubtable valor artístic i patrimonial.

Javier Goerlich, sempre cercant les solucions per als seus reptes, amb una gran capacitat d'adaptació per als nous corrents moderns, obriria les fronteres per a aconseguir posar la València de la primera meitat del segle XX en el panorama europeu com un referent de ciutat cosmopolita i innovadora.

ENRIC VALOR

I EL PARLAR CASTALLUT

Enric Valor és un tresor lingüístic i cultural molt important en les nostres vides. Segur que a la majoria de les nostres cases tenim alguna rondalla a la biblioteca o hem sentit com els nostres fills i filles ens n'han anomenat i contat alguna.

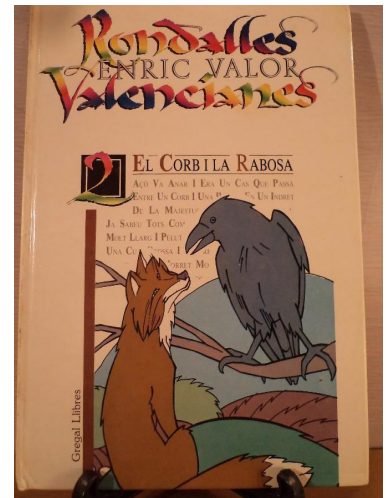
Aquesta notícia que es va publicar en À Punt el 23 d'abril de 2023 ens ha semblat molt interessant perquè hem descobert també una de les grans aportacions que va fer a la nostra llengua: la conservació d'una forma de parlar al seu poble, el castallut.

Us deixem la notícia i l'enllaç perquè pugueu gaudir-ne, al mateix temps que la notícia ens fa pensar sobre l'interès, l'oportunitat i el valor que podria tindre un diccionari local i/o comarcal que incorporara les variants lingüístiques locals, com ara, curruixes, ixè, uixè, uixè (ves-te'n),...

El parlar castallut d'Enric Valor veu la llum en una obra inèdita. El diccionari arreplega més de 12.000 paraules que el gramàtic va dictar-li al fill. Una obra inèdita d'Enric Valor, una de les figures claus de la normalització del valencià, ix a la llum trenta anys després. S'hi arreplega el vocabulari bàsic de l'autor, amb més de 12.000 paraules que el mateix gramàtic va dictar al seu fill, on també es recullen un miler de vocables del parlar propi del seu poble, Castalla (Alcoià). Enric Valor Hernández, el seu fill, ha explicat que, quan son pare li les dictava, "jo les apuntava en una màquina d'escriure".

Dues veïnes del poble, Assumpta i Rosa, han mostrat a À Punt Notícies com sona el castallut, la variant local del valencià en què Enric Valor va créixer. Escorribanda i simave, és a dir, 'a correquita' i 'potser', respectivament. El pit envernissat, com a expressió sobre qui no guarda secrets. La pallissa, com a sinònim de 'terrat'. La foraca, que és la 'llar', on es fa el foc. La carrutxa, l'utensili utilitzat per a traure aigua del pou. Els sagals, mot per als xiquets que anaven jugant pel carrer. Moltes d'aquestes paraules i locucions les va recuperar Valor per a les seues famoses rondalles i narracions populars, i ara s'incorporen en un annex del seu diccionari bàsic.

És una obra inèdita que han presentat aquesta vesprada al seu poble, publicada per un editor que també pertany a una nissaga assenyalada en la recuperació de la llengua, Francesc Ferrer. "Estava preparat per a editar el 1985", ha dit Ferrer. "Ell va posar en valor un valencià que no estava ni en els vocabularis", ha dit Emili Casanova, director de l'obra. Una riquesa de variants que s'escampa al llarg del nostre territori i que Valor impulsà des d'un ús local a un valor universal.

https://www.apuntmedia.es/noticies/cultura/parlar-castallut-d-enric-valor-veu-llum-una-obra-inedita_1_1609067.html

No
hi haurà altres
llocs on pegar cartells?

LES NOSTRES PARAULES

Pasqu Martínez

Continuem amb curiositats de la tomaca que quedaren pendents al butlletí de primavera.

És una fruita? Doncs, segons la Botànica sí perquè té llavors i una planta, la tomaquera, amb flor.

És una hortalissa? Segons la definició: planta comestible que es conrea en hortes

per al consum humà, doncs també, i a més a més té una textura dura, sabor tou i és ingredient per a amanides, guisos, saltats, sopes...

Sembla que aquesta controvèrsia va començar fa molt de temps, pels anys 80 del segle XIX i als EEUU, allà s'assignaven impostos a les hortalisses importades, però no a les fruites, totes les companyies importadores varen justificar l'exempció perquè al cap a i a la fi és una fruita; però el govern va al·legar que com es servia com a amanida i no com a postres era una hortalissa i havien de pagar.

Encara hi ha més. I si no fos cap de les anteriors?

A un article del diari El Nacional. Cat, la Gourmeteria, he trobat açò:

"Per si la qüestió no fos ja prou complicada, resulta que el tomàquet, en termes botànics, és una baia. Sí, una baia com els nabius o les groselles. Perquè un fruit sigui una baia, ha de tenir exocarpi (crosta o pell), mesocarpi (polpa carnosa) i endocarpi (un altre tipus de polpa que allotja les llavors. D'acord amb aquesta definició, els tomàquets, les alberginies, els plàtans, el raïm i les taronges són baies. Tanmateix, les cireres i les maduixes no són baies perquè no compleixen els requisits de nombre de llavors i nombre d'ovaris en la flor.

I quin és el seu nom en altres llengües?

Doncs en francès és "tomate", en anglès "tomato" (tot i que hi ha una pronunciació diferent a Anglaterra i als EEUU, (cosa que reflecteix una famosa cançó) En portuguès i alemany retrobem "tomate"; a Turquia "domates". A l'estil del provençal italià del "pomodoro" trobem el "paradicsom-" hongarés, en romanés li diuen "rosie" i en polonès "pomidor".

Com heu pogut veure necessitaríem a muntó de paper par a continuar amb les curiositats sobre aquesta planta si vos animeu podeu consultar unes pàgines de la xarxa i, mentrimentres, escoltar la cançó "You say tomato, I say tomato" amb Ella Fitzgerald i Louis Armstrong.

www.gastroteca.cat - www.jardineriaon.com

<https://blocs.mesvilaweb.cat>

<https://aldc.espais.iec.cat> >files -

<https://youtu.be/G2wkO0DhpEY>

www.elnacional.cat/articles

CEL OBERT Estiu 2023 - EDITA: Centre d'Estudis Locals de l'Eliana (CEL) - CIF: G-97 358 113

info@celdeliana.com - www.celdeliana.com - www.celdeliana.com/2023estiu - Tel. 678 57 80 17

CONSELL DE REDACCIÓ, Rafa Desco, Conxa Delgado, Pasqu Martínez, Robert Fuster, Janto Gil.

COL-LABOREN: Reyes Belvis, Jaume Martínez, Pedro Uris, Lorena Barroso, Vicent Julià, Biblioteca P. Municipal, Víctor Iñurria, Vicen Rubio.

ASSESSOR LINGÜÍSTIC: Robert Fuster.

Maqueta edició paper, Janto Gil - Maqueta edició digital, Robert Fuster - Coordina, Janto Gil

Si voleu participar, proposar o ser membres del CEL, només heu de posar-vos en contacte: info@celdeliana.com - tel: 678 57 80 17